

ОХРИМЕНКО В. І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОДАЛЬНОГО ІНКОРПОРОВАНОГО МАРКЕРА *DAVVERO*

(на матеріалі італійської мови)

У статті розглянуто функціональні характеристики модального інкорпорованого маркера *davvero* в італійській мові, що виражає суб'єктивно-референційне модальне значення когнітивно-семантичного поля достовірності.

Ключові слова: модальність, модальне значення, модальний інкорпорований маркер, суб'єктивно-референційний.

В статье рассмотрены функциональные характеристики модального инкорпорированного маркера *davvero* в итальянском языке, который выражает субъективно-референциальное модальное значение когнитивно-семантического поля достоверности.

Ключевые слова: модальность, модальное значение, модальный инкорпорированный маркер, субъективно-референциальный.

The article focuses on functional characteristics of incorporated modal marker *davvero* in Italian that expresses subjective-referential modal meaning being part of cognitive-semantic field of trustworthiness.

Key words: modality, modal meaning, incorporated modal marker, subjective-referential.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю комплексного дослідження категорії модальності у сучасній лінгвістиці, що носить поліпарадигмальний характер.

Метою статті є визначення функціональних характеристик висловлень з модальним інкорпорованим маркером *davvero*, що реалізує суб'єктивно-референційне модальне значення когнітивно-семантичного поля (КСП) достовірності.

Об'єкт дослідження становить мікротекст функціонування модального інкорпорованого маркера *davvero*.

Предметом дослідження є дискретизація смислового простору мікротексту функціонування модального інкорпорованого маркера *davvero*.

Наукова новизна дослідження полягає у першій спробі розкриття смислової структури модального засобу в аспекті встановлення взаємозалежності між його семантикою як згорнутою структурою та параметрами мікротексту його функціонування.

Постановка загальної проблеми та її зв'язок з науковими завданнями. Ми визначаємо категорію модальності як чотирирівневе утворення: модальне когнітивно-семантичне поле – модальне значення – модальна одиниця – сукупність її функціонально-семантичних варіантів (ФСВ). На відміну від концепції функціонально-семантичного поля (ФСП) О. В. Бондарка [1], ми постулюємо сполучення модальної одиниці з модальним полем не безпосередньо, а через модальне значення. *Модальне поле* є абстрактною сутністю, в основі якого міститься бінарна опозиція. Її нейтралізація відбувається не відразу, а є процесом, прослідкувати який можна лише у мікротексті функціонування модальної одиниці. *Модальне значення* визначається за сукупністю параметрів, які каузують зняття невизначеності опозиції модального поля. *Модальна одиниця* розглядається в аспекті взаємозалежності її семантики як згорнутої структури та параметрів мікротексту функціонування у приядерній зоні (безпосередня сполучуваність), на ближній периферії (рівень висловлення, до складу якої входить модальна одиниця, або суміжного висловлення), та на периферії (рівень мікротексту, зазвичай 3–5 висловлень). *Функціонально-семантичний варіант* модальної одиниці визначаються після її дослідження у мікротексті і побудови моделей мікротексту (кожній моделі мікротексту відповідає певний ФСВ). В основі назви моделі мікротексту знаходиться провідна група модусів. У результаті взаємодії епістемічного модусу з перцептивним, емотивним, волітивним, аксіологічним та поділу ментальної діяльності на синтетичну та аналітичну за Л. С. Виготським [2:200], маємо 2 синтетичні моделі (сенсорно-рефлексивного синтезу, сенсорно-емотивно-рефлексивного синтезу) та 4 аналітичні (рефлексивізації перцепції, рефлексивізації емотивності, рефлексивізації волітивності, рефлексивізації аксіологічності). Розгортання інформації у мікротексті за певними векторами (перцептивним, емотивним, епістемічним, волітивним, аксіологічним), характер внутрішньофразової та трансфрастичної зв'язності уможливорює відстеження процесу смислотворення модальної одиниці. На відміну від усіх інших концепцій поля, зокрема концепції ФСП О. В. Бондарка, ми виносимо *принцип ядра та периферії у мікротекст*: ядром є модальна одиниця, приядерну зону складає її безпосередня сполучуваність, ближню периферію – різнорівневі мовні

засоби модального висловлення, периферію – мікротекст (зазвичай рівень 3–5 висловлень).

У цій статті ми розглядаємо модальний маркер *davvero*, що належить до КСП достовірності з опозицією “уявлення про дійсність vs співвіднесення з дійсністю” і є засобом вираження суб’єктивно-референційного модального значення.

Davvero перекладається з італійської: 1) *дійсно, справді*; 2) *невже* у квеситивах [3:280]. Традиційно прийнято вважати, що *davvero* співвідносить зміст висловлення з дійсністю. Проте відмічена лексикографічними джерелами особливість *davvero* функціонувати *також* у квеситивах та в іронічних висловленнях [4:578], які не виконують функцію співвіднесення висловлення з дійсністю, вимагає дати цьому пояснення.

Згідно нашої гіпотези, ‘дійсно’ первісно вживалось на позначення фрагменту дійсності, що сприймається сенсорно у режимі теперішнього актуального, і потрапляє у поле зору мовця. У цьому разі *ще не йдеться* про модальну оцінку в площині істинності або хибності. Представник англійського емпіризму Б. Рассел відносив судження на основі сенсорного сприйняття та відчуття до класу фактичних посилянь, що є істинними і не потребують верифікації [5:451], зазначаючи, що знання про подію відрізняється від власне події в усіх ситуаціях, за винятком ситуації безпосереднього чуттєвого сприйняття [6:50–51]. Схожі ідеї знаходимо і у Б. Спінози: “спосіб, яким ми сприймаємо формальну сутність, є сама достовірність” [7:227]. Про істинність сенсорної оцінки писала й Н. Д. Арутюнова [8:191].

Звідси можна висунути гіпотезу, що у висловленні з модальним інкорпорованим маркером *davvero* модальна оцінка в площині істинності узгоджується з такими чинниками позамовної дійсності, як: – протікання ситуації у режимі теперішнього актуального; – спрямованість спостережень суб’єкта на власне “я” (сприйняття, відчуття, емоційні переживання), тобто єдність простору, часу, суб’єкта модальної оцінки. Йдеться про систему координат “я – тут – тепер” [9:242–243]. Ці параметри формують суб’єктивно-референційне модальне значення. Відхилення від цих прототипних параметрів може каузувати зміщення модальної оцінки у площину хибності.

Розглянемо функціонування *davvero* у складі моделей мікротексту.

1. Модальний інкорпорований маркер *davvero* у складі моделі сенсорно-рефлексивного синтезу. Кореферентна дійсності ситуація, вербалізована у мікротексті функціонування *davvero*, характеризується такими параметрами: ситуація *hic et nunc*; нейтральний режим сканування дійсності; суб'єкт модальної оцінки як частина ситуації; опора на емпіричне сприйняття. Проілюструємо прикладом.

Restammo nel silenzio. E allora la quiete, ch'era venuta sull'isola con la sera (...) s'ingrandì intorno alla camera: così che pareva di udire davvero lo scorrere presente dei minuti, attraverso le distanze favolose del tempo, come un grande respiro calmo che scendeva e poi risaliva, con ritmo uguale. Ella stava là seduta sulla sua valigia, in una posa tranquilla, piena di pace e d'ingenua maestà; e io, innanzi a lei, mezzo steso sul pavimento, ascoltavo senza pensieri quei bei suoni scorrenti della notte (Morante, p. 109). Увесь абзац є смисловою єдністю і характеризується узгодженням перцептивного, емотивного, епістемічного модусів у плані нейтральності. Так, лексичні одиниці (ЛО) стативи (*Restammo, stava là seduta, mezzo steso sul pavimento*) узгоджуються з ЛО перцептивності (*ascoltavo senza pensieri*) та ЛО нейтральної емотивності (*quiete, tranquilla, pace*). У модальному висловленні маємо комбінацію *davvero* з модальним маркером проблематичної достовірності *parere* (*pareva di udire davvero*). Модальний маркер *davvero* інкорпорується у модальну структуру висловлення і підсилює, об'єктивує суб'єктивне сприйняття.

Для висловлень з модальним інкорпорованим маркером *davvero* у складі моделі сенсорно-рефлексивного синтезу характерним є “збіг онтологічного вектора подій і вектора висловлення”; у цьому разі “подія передається ніби нейтрально, від її джерела, тобто висловлення відображає подієвий простір у його вихідній формі (іконічно)” [10:214].

Отже, параметрами мікротексту моделі сенсорно-рефлексивного синтезу є такі: смислова єдність мікротексту з домінуванням перцептивного модусу; узгодження перцептивних / емотивних текстових сегментів за шкалою ступеня прояву: нейтральна перцепція → відсутність вербалізації емоційності, ЛО семантики стативи; цілеспрямованість перцепції → зростання питомої ваги емотивності, поява ЛО семантики динаміки); тенденція до внутрішньофразової модальної контамінації: *sembrare / parere + (di) verbā sentiendi + davvero*); висловлення на позначення: – сенсорного сприйняття фрагменту дійсності мовцем – суб'єктом модальної оцінки; –

місцеположення суб'єкта модальної оцінки (локативні маркери: *stare, sedere su, stanza, abitazione*, ЛО семантики стативи *restare, rimanere*); *davvero* у якості маркера підсилення та об'єктивації суб'єктивної перцепції.

Нами було розглянуто функціональну модель синтезу, що відображає модальну оцінку мовцем сприйняття та відчуття *hic et nunc*. Підкреслимо, що характерним для мікротексту є сполучення модальних маркерів *sembrare (parere) davvero* у межах одного висловлення, функцією якого є підсилення та об'єктивація перцептивних даних та емоційного реагування як позаденотатних сутностей, які сприймаються і переживаються суб'єктом, тому і не можуть бути неістинними. Аналітичні функціональні моделі ґрунтуються на оцінці перцепції, емоційного реагування, наміру у різних часових режимах. Дослідники відмічають, що саме акт рефлексії “перетворює речення в опис фрагменту світу” [11:101]. У процесі рефлексії відчуття можуть аналізуватись суб'єктом в аспекті їх відповідності *vs* невідповідності обставинам, що склалися. Перейдемо до розгляду аналітичних текстових моделей.

2. Модальний інкорпорований маркер *davvero* у складі моделі рефлексивізації емотивності. Параметрами кореферентної дійсності ситуації є: зіставлення емоційно значимої ситуації в минулому з ситуацією рефлексії *hic et nunc*; асинхронізація режимів емоційного реагування і рефлексії; опора на емпіричні відчуття та вивідні знання. Проілюструємо прикладом.

(1) *Da vecchi, poi, lo so, simili tragedie risultano, più che altro, comiche; e se si vuole, adesso, a distanza, anch'io ne rido. Ma bisogna riconoscere che non è facile passare le ultime frontiere di quella pessima età ingrata senz'aver vicino nessuno a cui confidarsi: né un amico, né un parente.*
(2) *Allora, per la prima volta nella mia vita, io sentii davvero tutta l'amarezza di esser soli (Morante, p. 269).* У даному мікротексті мовець аналізує своє почуття самотності у певний період свого життя крізь призму набутого досвіду. Висловлення з модальним маркером *davvero* вказує на істинне суб'єктивне почуття в минулому (*io sentii davvero tutta l'amarezza di esser soli*), що аналізується з позицій моменту мовлення як комічне, неймовірне. Смислові зв'язки між висловленнями ґрунтуються на логічності, а не на асоціативності. Так, має місце вживання експліцитного епістемічного модусу (*bisogna riconoscere che*),

темпоральних маркерів та ЛО поляризованої оцінки, що вказують на емоційний стан мовця у різних часових зрізах (*Da vecchi – pessima età ingrata, allora; simili tragedie comiche – tutta l'amarezza*).

Параметри мікротексту моделі рефлексивізації емотивності визначаються у такий спосіб: контамінація епістемічного та емотивного модусів у мікротексті; зміщення у структуруванні смислових трансфрастичних зв'язків від асоціативних до логічних; висловлення на позначення: – зіставлення у часовому зрізі емоційного реагування суб'єкта за ознаками: емоційна насиченість / нейтральність; – суб'єктивної переоцінки емоційного реагування з розкриттям механізму; вживання маркерів суб'єктної референційності; смислові відношення контрадикторності між емотивними текстовими сегментами (*ridersene, non giovare – affliggersi, sentire amarezza*); темпоральні маркери часової різноплановості (*adesso – allora, a distanza*); *davvero* у якості маркера суб'єктивної переоцінки у часовому зрізі емоційного реагування в аспекті неадекватності обставинам.

Саме зміщення від конкретної ситуативності, від переживання суб'єкта у момент мовлення, що безперечно є істинними, до ситуації, що мала місце у минулому, і оцінюється (здебільшого переоцінюється) суб'єктом крізь призму набутого з часом досвіду, часто з іронією, пов'язується з *відхиленням від прототипу суб'єктивної референційності* і зумовлює подвійну модальну оцінку у різних часових зрізах: хибно – тоді, істинно – тепер. Модальна оцінка у площині хибності пов'язана саме з *переосмисленням, переоцінкою конкретної ситуації минулого*.

3. Модальний інкорпорований маркер *davvero* у складі моделі рефлексивізації волітивності. Аналіз прикладів засвідчив, що у переважній більшості випадків модальні висловлення з *davvero* на позначення оцінки наміру та дій суб'єкта оцінюються в площині не істинності, а хибності. Проте це не означає, що *davvero* не може вживатися у прямому значенні, вказуючи на підтвердження наміру до дій та їх реалізації. Просто такі випадки є набагато менш частотними, тому ми не аналізуватимемо їх спеціально.

Параметрами кореферентної ситуації, вербалізованої у мікротексті, є наступні: зіставлення двох ситуацій: справжнього і уявного стану справ; епістемічний дисонанс між комунікантами; опора на вивідні знання. Розглянемо приклад.

“*E adesso? Le mie padrone si sono un po' calmate perché ho promesso di cacciarti via, intendi? Esse credono che le cambiali son davvero firmate da don Predu ed io non ho avuto il coraggio di dir loro la verità perché le firme son false, vero? Ah, sì, e vero? Ah, Giacinto, anima mia, che hai fatto!*” (Deledda, p. 93). У наведеному прикладі модальний маркер *davvero* вжито на позначення епістемічного стану хибного знання: членів сім'ї Пінтор ввели в оману: вони справді вважають, що векселі підписані доном Преду, проте в дійсності це не так – підписи підроблені їхнім племінником. З контексту відомо про емоційний та аксіологічний дисонанс між комунікантами, що призводить до конфліктної ситуації в родині. *Davvero* вживається у складі висловлення з експліцитним епістемічним модусом і вказує на: 1) суб'єктивне уявлення про дійсність групи осіб; 2) хибний епістемічний стан групи осіб, невідповідність цього уявлення дійсності.

Відмітимо, що у наведеному прикладі *davvero* сполучається не з фактивним предикатом *sapere*, а з предикатом точки зору *credere* (*Esse credono che le cambiali son davvero firmate*). Предикати точки зору, як відомо, допускають протиставлення модальності *de dicto* та *de re* [12:83], а їхня семантика включає опозицію “знання vs припущення” [13:283]. При сполученні *davvero* з *credere* модальне висловлення у вищенаведеному прикладі характеризується суперечливістю: по-перше, вказує на точку зору осіб стосовно певного положення справ, що є для них суб'єктивно істинним (згадаємо, що точка зору не підлягає сумніву [14:221]), по-друге, вказує на об'єктивне положення справ, що суперечить суб'єктивній точці зору, яка виявляється об'єктивно хибною.

Параметрами мікротексту моделі рефлексивізації волітивності є: послаблення смислової єдності мікротексту; структурування смислових зв'язків за логічним принципом; контамінація епістемічного і волітивного модусів у мікротексті; висловлення на позначення: – епістемічного стану суб'єкта модальної оцінки при інтерпретації намірів (дій), – розкриття суб'єктом механізму істинності / хибності епістемічного стану; тенденція до вживання *davvero* у складі висловлень з експліцитним епістемічним модусом: *credere (pensare) che... davvero*; вживання маркерів суб'єктної референційності; *davvero* у якості маркера: 1) підтвердження наміру (дій); 2) оцінки наміру (дій, подій) як неочікуваних.

У результаті аналізу фактичного матеріалу було виявлено найчастотнішу сполучуваність *davvero* з *verbā sentiendi* та перцептивними предикатами *sembrare (parere)* у *приядерній зоні ізоморфності*. Також до *приядерної зони ізоморфності* потрапляють дієслова аксіологічної семантики на позначення суб'єктивної оцінки *dispiacere, spiacere, rincrescere* та ментальні дієслова на позначення епістемічного стану незнання *non sapere, ignorare, non capire, non accorgersi*. Наприклад: *Confesso la verità, incominciavo a sentirmi turbato davvero* (Moravia, p. 19). *Lei rispose: “Davvero? Non me ne ero accorta”* (Moravia, p. 105). Відмітимо функціонування *davvero* у ролі квеситивів та вигуків, причому здебільшого в іронічних контекстах та висловленнях на позначення незгоди з комунікантом (у такому разі до *приядерної зони ізоморфності* часто потрапляє заперечна частка *no*). Наприклад: *Davvero? Gli manderò un bigliettino di ringraziamento* (Camilleri, p. 40). *Davvero! Dissero don Leonardo e Fiorenza* (Codèmo, p. 120). (...) *eh! no davvero, che ci perdo l'anima!* (Codèmo, p. 131). Модальний маркер вживається і у складі фіксованих словосполучень: *per davvero, per davvero o per finta, fare per davvero*. Наприклад: (...) *venne credendo tutti buoni monarchici, tutti fusi per davvero* (Codèmo, p. 92).

Для *ближньої периферії* характерним є вживання дейктичних показників присутності суб'єкта, а також вживання ментальних предикатів, що допускають подвійну модальність: *de re* та *de dicto (credere)*. Часто *davvero* вживається у складі умовних періодів та квеситивів. Це пояснюється тим, що суб'єктивна істинність може підпадати під сумнів. Наведемо приклади. *Sarebbe stato assai difficile comprendere, da tale maniera d'andar via, se quell'uomo fosse contento o no di trovarsi in quelle contrade; se amasse davvero avvicinarsi alla sua meta, o venisse talvolta trattenuto da una suprema esitazione (...)* (Codèmo, p. 103). *“Ma davvero?”, disse lui ripiegando il giornale e guardandomi, “si vede ... sei un po' sbattuto ... ma ora sei guarito?”* (Moravia, p. 120).

Висновки. *Davvero* належить до модального КСП достовірності. Опозицією цього модального поля є “уявлення про дійсність – співвіднесення з дійсністю”. Це засіб вираження суб'єктивно-референційного модального значення, в основі якого міститься суб'єктоцентрична система координат: єдність простору, часу, суб'єкта модальної оцінки, прототипна спрямованість модальної оцінки на відчуття, сприйняття, емоційне реагування суб'єкта у режимі

теперішнього актуального. Ці параметри є чинниками нейтралізації опозиції модального поля і відображаються у мовних засобах, що потрапляють до приядерної зони та ближньої периферії *davvero*: перцептивних та емотивних предикатах, маркерах дейктичної присутності суб'єкта, темпоральних маркерах миттєвості. Тому модальному маркеру *davvero* можна приписати *семантичні імплікатури* [істинність в аспекті суб'єктивації].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бондарко А. В.* Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность : [колл. монограф. : в 6 т.] / [Е. И. Беляева, Н. Н. Корди, С. Н. Цейтлин и др.]. – Ленинград : Наука, 1990.
2. *Выготский Л. С.* Психология : [сб. осн. тр.] / Лев Семенович Выготский ; [предисл. Н. Е. Веракса]. – [переизд.]. – М. : Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 1008 с. (Серия “Мир психологии”).
3. *Новый большой итальянско-русский словарь* / [сост. Герман Федорович Зорько]. – [2-е изд.]. – М. : Русский Язык медиа, 2005. – 1230 с.
4. *Il Dizionario della lingua italiana* / Giacomo Devoto, Gian Carlo Oli. – [2-a ediz.] – Firenze : Le Monnier, 2000–2001. – 2390 p.
5. *Рассел Б.* Человеческое Познание: его сфера и границы / Бертран Рассел ; [пер. с англ. ; под ред. Э. Кольман]. – К. : Ника-центр, 2001. – 560 с.
6. *Рассел Б.* Исследование значения и истины / Бертран Рассел ; [пер. с англ.; под ред. Е. Е. Ледникова]. – М. : Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 1999. – 400 с.
7. *Спиноза Б.* Сочинения : в 2 т. / Бенедикт Спиноза; [пер. с лат. ; вступ. ст. К. А. Сергеева, И. С. Кауфмана]. – [2-е изд.]. – СПб. : Наука, 1999. – Т. 1. – 1991. – 489 с.
8. *Арутюнова Н. Д.* Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт : [монография] / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
9. *Степанов Ю. С.* Имена. Предикаты. Предложения : [монография] / Юрий Сергеевич Степанов ; [под ред. Ю. Н. Караулова]. – [4-е изд.]. – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 360 с.
10. *Болдырев Н. Н.* Отражение пространства деятеля и пространства наблюдателя в высказывании / Николай Николаевич Болдырев // Логический анализ языка. Языки пространств : сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Н. Д. Арутюнова, И. Б. Левонтина. – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 212–216.
11. *Янко Т. Е.* Описание мира и языковые действия / Т. Е. Янко // Логический анализ языка. Язык речевых действий : сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давидовна Арутюнова, Надежда Константиновна Рябцева. – М. : Наука, 1994. – С. 99–105.
12. *Булыгина Т. В.* Чем обусловлена транзитивность знания? / Татьяна Вячеславовна Булыгина, Алексей Дмитриевич Шмелев // Логический анализ языка. Избранное 1988–1995 : сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Индрик, 2003. – С. 79–84.
13. *Зализняк А. А.* Глагол *считать*: к типологии семантической деривации / Анна Андреевна Зализняк // Логический анализ языка. Квантификативный аспект языка : сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Изд-во “Индрик”, 2005. – С. 280–294.
14. *Иоанесян Е. Р.* Знание и восприятие / Е. Р. Иоанесян // Логический анализ языка. Прагматика и проблемы интенциональности : сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – С. 214–224.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Camilleri A.* Il birraio di Preston / Andrea Camilleri. – Palermo : Sellerio, 2005. – 243 p.
2. *Codemo L.* La rivoluzione in casa [Risorsa elettronica]: Tratto da: “La rivoluzione in casa” di Luigia Codemo. – Bologna : Cappelli Stampa, 1966. – Режим доступу : http://www.lieberlieber.it/biblioteca/c/codemo/la_rivoluzione_in_casa/pdf/la_riv_p.pdf
3. *Deledda G.* Canne al vento / Grazia Deledda. – Roma : Biblioteca Economica Newton, 2003. – 188 p.
4. *Morante E.* L'isola di Arturo / Elsa Morante. – Torino : Einaudi, 1957. – 379 p.
5. *Moravia A.* Racconti romani / Alberto Moravia. – Milano : Bompiani, 1986. – 183 p.